

Demarcsek Zsuzsa
Kácsor-Ignáczi Gabriella
Kovács Zsuzsanna

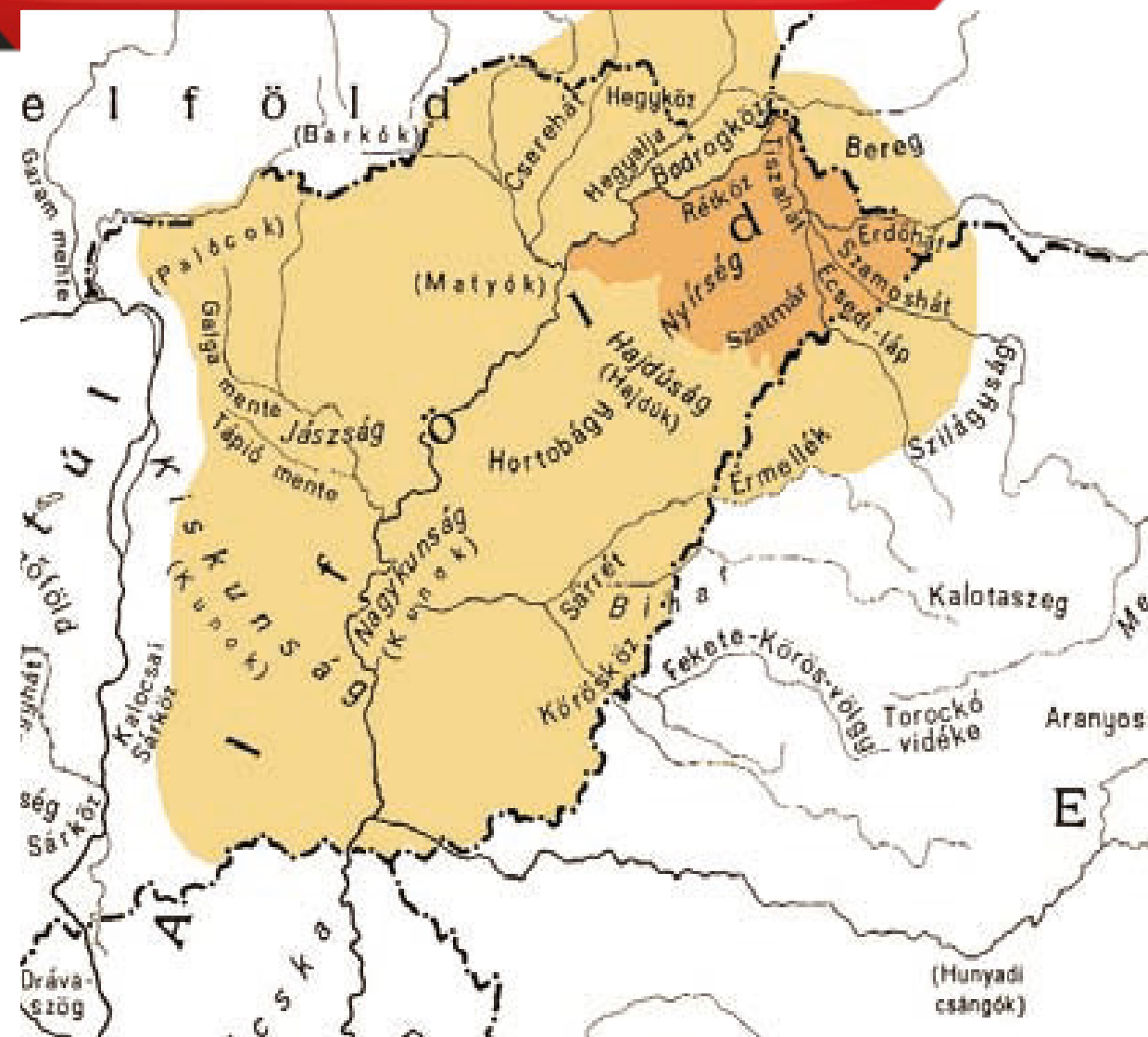
Néptánc- Oskola

Művészeti Iskolák alapfok 1-6. évfolyama számára

5. fejezet

SZATMÁR, NYÍRSÉG, RÉTKÖZ

A Felső-Tisza-vidék a középső vagy tiszai táncdialektus része. A térképen halványabb színnel jelöltük a kiterjedését.

Egészítsétek ki a következő mondatot!

Táncdialektuson azt a nagy értjük, amelyet összeköt a

Honfoglalás kori leletek tanúskodnak arról, hogy az újkőkori ember már élt a területen.

Árpád kori székhelyként ismert Szabolcs község, amely híres a honfoglalás utáni évtizedekben épült földváráról.

1241-ben a tatárok feldúlták a falvakat. A mohácsi vereség után két évszázadon át ezen a tájon keresztül vezetett a hadi útvonal.

Ajak, Szabolcs megye
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1973)

Pásztortánc ábrázolása
Lotz Károly: Vásári áldomásivók c. képén
(1860-as évek)

A régi pásztorélet valóban „rideg” volt. A pásztornak magára hagyatva kellett megbirkóznia a mostoha természeti viszonyokkal. Öreg pásztorok keserűen emlékeztek vissza a kiállott nélkülözésekre, a farkasokkal, kódogó betyárokkal vívott küzdelmekre. A pásztorok életét meghatározták a saját pásztortársadalmuk íratlan hagyományai, nemzedékeken át öröklődő szabályai. Ezek a „regulák” meghatározták a pásztorok magatartását, viselkedését, ruházatát, viseletének módját. Az íratlan szabályok ellen vétőket ugyancsak íratlan, de annál súlyosabb ítélet sújtotta. Volt azonban életüknek örömteli és romantikus oldala is.

A **megye táncos fejlődését** meghatározta történelme és földrajzi elhelyezkedése. Lankás domboldalak, síkságok és folyóvölgyek, erdők és legelők tagolták a tájat. A kalandozások után a lakosság áttért a földművelésre és az állattenyésztésre.

Mit jelent a szilaj-félszilaj állattartás?

Szilaj:

Félszilaj:

Válasszátok ki az összetartozókat!

erdős vidékek

mocsaras-lápos vidékek

füves legelők

*Pásztorbotoló. Kékcse, Szabolcs-Szatmár megye
(Gyűjtötte: Kápolnai Imre, 1956)*

A pásztortáncok a férfi szólótáncok közé tartoznak. A táncok előadásmódját nagyban meghatározza az eszköz használata, amely lehetett bot, fokos, fejsze, karikás ostor, juhászkapó. Amíg a lábak táncolnak, a kéz vagy csapásol vagy botot forgat, vagy ujjaival pörgeti a botot.

Csoportos összeállításban a játékos viaskodás eszközüvé válik a bot. Sokszor két botot is használnak.

Az igazi pásztormulatságok rendszerint ősszel zajlottak le, a pásztorfogadások idején.

Mihály, Dömötör vagy Vendel napján szegődtek el a pásztorok egész évi szolgálatra, s ezt gyakran több napos mulatsággal ünnepelték meg. Ezek többnyire zártkörűek voltak.

A pásztorok gyerek módjára birkóztak, egymás hátán lovagoltak, asztal tetején táncoltak, egymást csupán tréfából rugdosták, bicskával böködték a táncok szüneteiben.

*Pásztorbotoló. Lövöpetri, Szabolcs-Szatmár megye
(Gyűjtötte: Borbély Jolán, 1957)*

Figyeljétek meg az eredeti táncos felvételen, hogyan használják az eszközöket a hagyományőrök, majd jegyezzétek le!

Kettes botoló. Piricse
(Gyűjtötte: Maácz László, 1957)

Pásztorbotoló. Ópályi
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1974)

Pásztortáncainkhoz kapcsolódik egy sajátos táncműfaj: a **botoló**. Elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él a tánc a **cigányságnál** és a **magyar pásztoroknál**.

A cigány botolóban a lábak ritmikus mozgása háttérbe kerül, a felsőtest és a karok mozgása az uralkodó. Szembetűnő a tánc **küzdő jellege**.

A pásztortáncok a magyar parasztság nagyszerű hagyománymentő tevékenysége következtében jól fennmaradtak. Ezek a kuruc kort jóval megelőzve elterjedtek az országban, de a magyar pásztornépek utána is használták mulatozásaik alkalmával. Ennek köszönhető, hogy ezek a szép táncok apáról fiúra szállva, napjainkig fennmaradtak.

A híres botolókat nemcsak a falujukban, de a környező helységeken is számon tartotta, félté és tisztelte a nép. Ha megjelentek a bálban, mulatásuknak, botos játékuknak sok bámulója akadt. A botoló tehát egyben virtuosos mulatótánc, bemutatótánc is volt.

Hármas botoló. Nyírvasvári
(Gyűjtötte: Martin György, 1956)

Figyeljétek meg a képet! Milyen szerepe, funkciója van a botoló férfiak között táncoló nőnek?

Nézzétek meg felvételről a tirpák és a cigány nép táncait! Írjátok a táncok sorszámát a népek neve után!

Cigány:

Tirpák:

1. Zsidó hapsz.
Nyíregyháza,
Halmosbokor
(Gyűjtötte:
Gábor Anna,
1956)

2. Csoportos
cigánytánc.
Paszab
(Gyűjtötte:
Martin György,
1956)

3. Gólyatánc
„Virágtánc”.
Nyíregyháza,
Bundásbokor
(Gyűjtötte:
Jakab Ilona,
1956)

4. Botoló.
Nyírvasvári
(Gyűjtötte:
Martin György,
1956)

5. Nyúltánc.
Nyíregyháza,
Halmosbokor
(Gyűjtötte: Gá-
bor Anna,
1956)

6. Páros söp-
rútánc.
Nagycserkesz,
Bundásbokor
(Gyűjtötte:
Pesovár Ernő,
1974)

A kurucok letették a fegyvert a majtényi síkon. A szatmári béke után alig maradt lakója a térségnek. A harcok után pestis, kolera, a Tisza áradásai, tűzkár és éhínség pusztította el a lakosság nagy részét. A táj elmocsarasodott, a lápokon, üres pusztákon alig-alig lézengett néhány ember. A következő évtizedekben folyamatos volt a benépesülés és a szervezett népességnövelés, a betelepítés.

A Rákóczi-szabadságharc után Károlyi Ferenc gróf a ritkán lakott területekre betelepítette a Békés megyei szlovákokat. A Nyíregyháza környékére letelepített szlovákokat (tótokat) tirpákoknak is nevezték. Az érdekes keverék, tört nyelven beszélő népet sokan lenézték.

A tirpák elnevezés a „trpák” gúnyszóból származik. A 18. századtól vannak feljegyzések a cigányok megjelenéséről, akik vályogépítéssel, tapasztással, téglaveréssel foglalkoztak. A magyar, a tót, a cigány nép egymás mellett élése hatást gyakorolt a táncagyomány fejlődésére is, tovább gazdagodott a tánckincs.

Az 1. világháborúban a nyíregyházi huszárok és a szatmári gyalogezred katonái harcoltak és szenvedtek súlyos vereséget. A trianoni békével a megye elveszítette jelentős nagyvárosait, gazdasági és kulturális központjait. A 2. világháború végén a német megszállók felrobbantották a vasútvonalakat és a hidakat, helyüket a szovjet megszállók foglalták el. 1944 novemberében több tízezer embert hurcoltak el a Szovjetunióba. 1991-ben a szovjet csapatok a megye területéről távoztak el utoljára.

A kuruc mozgalmak (1700-as évek eleje) fő fészke is Szatmár megyéhez kötődött.

Hol található ez a település és mi a neve?

Ki volt a kuruc mozgalom vezére?

A reformkor vezéralakjai közül többen is erről a vidékről származtak.

Végezzetek gyűjtőmunkát! Soroljátok fel a nevüket:

A reformkor szülte új táncok igen kedveltek voltak az osztrák uralom ellen tiltakozó parasztság és nemesség körében egyaránt.

Melyek voltak ezek?

A vidék új stílusú táncai: a **magyar verbunk** és a **csárdás**.

Új stílusú táncnak nevezzük azokat a táncokat, amelyeknek kialakulása, elterjedése a 18–19. századra tehető.

A verbunk szó jelentésével és a körben járt változatával (körverbunk) a rábaközi táncok tanulása kapcsán már megismertek.

SZATMÁR

A sorszámok mellé írjátok a települések nevét!

A szatmári tájegység „fővárosa”:

1. Mátészalka.

Nevezetesebb falvai pl.:

2. Tyukod, 3. Nagyecsed, 4. Ökörítőfülpös

Írjátok a térképre a folyók nevét is!

Figyeljétek meg és jegyezzétek le, hogy a szatmári tájegység mely szomszédos országok területén folytatódik.

Nézzetek utána, milyen dramatikus játék ismert Mátészalkáról!

Mi a kísérő dallam címe?

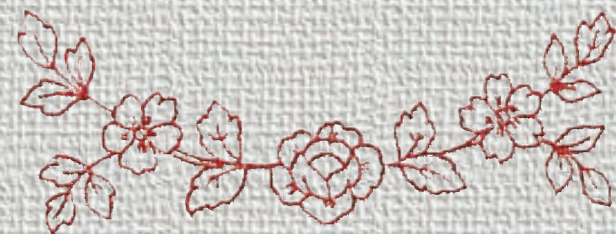
Ki a történet főszereplője?

Jegyezzétek le a dramatikus játék lényegét!

*„Leg-ottan dél után mi nagy muzsikával
Az utzákon jártunk, zajjal és lármával.
Mint a Kapitánynak értünk Quaratélyához,
Vendégit vezette maga ablakához.
Elől tizenketten tántzoltunk kerékbe,
Látta, hogy megrakom, mint ez ment végbe.
Hogy Solo tántzoljak, aztat parancsolta,
A nép hogy láthasson, magát nagyon toltá.
El-kezdém tántzomat, minden tsudálkozott,
Szóltak: ugyan tudja járni az átkozott.
Tettem-is előttök olyan figurákat,
Hogy szemek meredett, tátottak rám szákat.
A taktust sarkantyum pengése kiverte,
Tzimbalmos ezeket úgy ki nem verhettem.”*

(Gvadányi)

A következő történeti forrás alapján ismételjétek át, amit a táncos verbuválásról tanultatok! Figyeljétek meg az idézet régies nyelvezetét!

A verbuválás módszeréhez tartozott a figyelmet felkeltő felvonulás, külsőségeit tovább emelte a zászló kitűzése. A különböző látványosságok mellett a szóval és pénzzel való csábítás, a hetyke hangnem, sőt a megszegyenítés is bevált eszköze volt a verbuválóknak. Történeti források igazolják, hogy a verbuváló katonák nőket is alkalmaztak, akik jelenlétükkel még vonzóbbá tették a verbuválást, és mint táncosnők is szerepet kaptak.

Ismételjétek át és írjátok le, milyen szerepe volt a verbuváláskor a következő kifejezéseknek:

felcsapás-parolázás:

verbunkbor:

Páros tánc a „Verbuválás a Nagy Alföldön” c. olajnyomaton
(Ismeretlen festő műve a 19. század közepéről, Martin György hagyatékából)

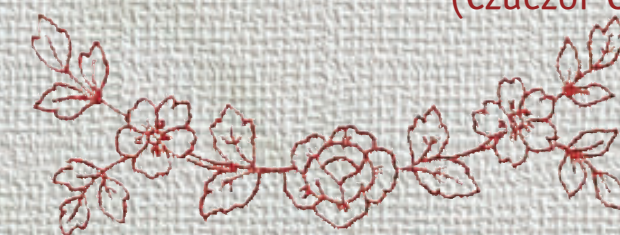

A verbunkos olyan szép tánc volt, amilyennel a magyaron kívül egy nemzet sem dicsekedhet. A verbunkos tánc művészi szépségét a külföldiek is megcsodálták. A Bécsben állomásozó huszárezredek verbunkos katonái a bécsi mulatóhelyeken muzsikáló magyar cigányok zenekíséréte mellett gyakran bemutatták a magyar verbunkost.

Mikor Széchényi Ferenc 1790-ben hódoló küldöttséget vezet Olaszországba IV. Ferdinánd király elé, a kíséretében levő huszárok nagy sikerrel mutatták be az udvari előkelőségek előtt a táncot. Simonyi óbester husárjai Párizsban eltáncolták a verbunkot, aminek művészi színvonalán a franciák nagyon elcsodálóztak. Sándor orosz cár 100 aranyat ajándékozott Kakas Miksa verbunkos káplárnak, aki a karikában szólót táncolt.

„Nem akarok, mert nem célom itt szólni azon különféle csábnemek, címek, sőt gyakori pajkosságokról, melyeket a dévaj vitézek el szoktak követni, sőt rosszallom azon trágár verseket, mellyekkel tánczközben a néző közönséget részint szemérem rovására, részint egyes személyek kigúnyolására el-elkurjongatnak...”

(Czuczor Gergely)

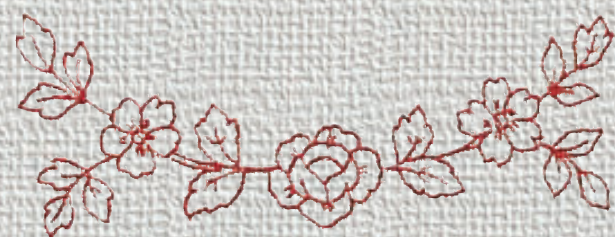
Férfi szóló:
Tóth Gáspár.
Tyukod, Szat-
már megye
(Gyűjtötte:
Andrásfalvy
Bertalan)

A szatmári verbunkot magyar verbunk néven tartjuk nyilván. Kialakulása, történelmi és társadalmi szerepe hatással volt az egész magyarságra.

A magyar verbunk olyan férfitánc, amelyet szülőben a kocsmai férfimulatságokon táncolták vagy a páros táncok előtt a tánckezdés szerepét töltötte be. A Felső-Tisza-vidék őrizte meg leghívebben a verbunk páros táncot bevezető funkcióját. Jellegzetes táncelemek: a bokázók, cifrák, lengetők és csapások. A táncban figurázó és csapásoló részek váltogatják egymást, amelyet rögtönzött (improvizatív) módon adtak elő. A verbunk páros, nővel járt formája is jellemző a vidékre, amikor a férfi és a nő is verbunkos motívumokat jár félig összekapaszkodva, majd különválna.

„A virgoncz fiatalságra kerül a sor s megharsan a toborzó, s miután ennek mind lassuját eljárták, mind cifrázát megrakták volna, következik a friss s ki-ki a szegletekben álló menyecske- és leánycsoportokból társnőt ragad, s az alacsony lak, mellyben elébb némi kimért örömejtést láttunk, most szinte pezseg a tomboló széles kedvűektől.”

Páros magyar verbunk
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1974)

Parasztbanda
(Gyűjtötte: Maácz László, 1956)

A magyar verbunkot szerzett zenére, úgynevezett műzenére járták. A tánchoz tartozó zenei kíséretet a parasztszám vagy cigánybanda szolgáltatta. A zenekar tagjai: primás, brácsás, bőgős, cimbalmos, klarinétos.

Ismerkedjünk meg a zenekarral!

A primát, a dallamot a hegedű játsza. A verbunkdallam feszessége a pontozott ritmusképleteknek köszönhető, amelyek a nyújtott és éles ritmus.

A dallamot kísérő hangszerek a brácsa és a bőgő. A kíséret ritmusa meghatározza a táncos mozgását. A verbunkzene kísérete negyedes lüktetésű. A brácsa és a bőgő nem felváltva, hanem egyszerre, egyenletes negyedeket játszik oly módon, hogy a negyedeket párosával összeköti. A táncelemek a kíséret ritmusához igazodnak, ezáltal a táncban a negyedes ritmusú táncos mozgás dominál.

Zenész bőgővel
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1955)

Magyar verbunk
(Gyűjtötte: Pesovár Ferenc, 1958)

A tánc külső megjelenésére az elegancia, méltóságteles, büszke tartás a jellemző.

Azt a kíséretmódot, amikor a kísérőhangszerek egyszerre negyedeket játszanak, dúvőnek nevezük.

A kísérőhangszerek szerepe nem csak a kíséretritmus megformálásban teljesedik ki, hanem a daltámogatás alátámasztó hangok megszólaltatásában is. Az egyszerre megszólaló két hang távolságát hangköznek nevezük. Ennek a játékmódnak köszönhetően a zenekar megszólalása egységes és tömör.

Magyar verbunk
(Gyűjtötte: Pesovár Ferenc, 1958)

Nézzük tovább a parasztbanda hangszereit!

A **nagy cimbalom** négy lábon álló, pedálos, húros hangszer, amely dallam és kíséretjátékra egyaránt alkalmas. Tartozéka a két faverő, amely rugalmas fából készült.

A **klarinét** gyári fúvós hangszer. Általában a primással együtt, de nyolc hanggal mélyebben a dallamot játsza. Szerepe még az is, hogy a hosszan tartott hangoknál, mint ahogy a cimbalom is, virtuóz futamokkal díszíti a játékot.

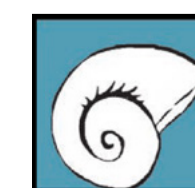
A verbunk zenéjét a reformkorban élő kiváló zenészek írták: Csermák Antal, Rózsavölgyi Márk, Lavotta János, Bihari János. Ez a verbunkmuzsika számos zeneszerzőt is megihletett: Brahms, Liszt Ferenc, Erkel Ferenc.

Paraszságunk emlékezetében tovább él a katonai verbuválás emléke a népszokásokban is. Ilyen sajátos lakodalmi szokás: a felszolgáló legények tréfás verbuválása. Maga a szokás abból állt, hogy a vőfély a vacsorát megelőzően a násznagy és a lakodalmi nép előtt verbuváló verssel segítőtársakat toborzott magának az ételek, a kenyér és a bor felszolgálásához. Mindegyik legénynek mondott egy rigmust – rendszerint elég csípőset, hogy a násznép is derüljön – és ha már elég „katonája” volt, feleskette a „sereget”, hogy híven fognak szolgálni. Az eskü után a legények rövid tánca következett, majd pedig terítés és tálalás.

Több mint kétszáz éve annak, hogy a legnépszerűbb, legáltalánosabb és legkedveltebb magyar tánc, a csárdás megszületett. Keletkezését a magyar tánc szempontjából egy szomorú korszak előzte meg, amelybe az úri mulatságokon kizárólag külföldi táncok szerepeltek. Német volt a táncrend, német volt a társalgási nyelv. A magyar tánc csak az egyszerű falusi nép táncmulatságain élt tovább. A magyar tánc újjászületése Széchenyi István nevéhez fűződik.

Az 1839. évi farsangon az egyik Nemzeti Kaszinói bálon Széchenyi István kifogásolta azt, hogy a táncrendben magyar tánc nem szerepel. Ezért felszólította a jelenlévő magyar urakat, hogy magyar táncot táncoljanak! A magyar urak azonban nem ismerték a magyar táncokat. A kényes helyzetet Orczy György gyöngyösi földbirtokos mentette meg, aki a tánc szünetében eltáncolta a gyöngyösi kapások táncát egyedül is és szépséges testvérhúgával is.

1840-ben a farsang igen kedvezett a magyar párostánc terjedésének. Az előkelő asszonyok fényes estélyt adtak a Nemzeti Kaszinó termeiben Liszt Ferenc tiszteletére. A vacsora után magyar nóták következtek, majd élénk tapsot váltott ki a magyar tánc eltáncolása. Maga Liszt Ferenc volt a leglelkesebb tapsoló.

Az egykori feljegyzések szerint a következő évek táncmulatságain, különösen a farsangi időszakokban, az idegen táncok mellett már szerepelt magyar tánc is, elsősorban a Szöllősi Szabó Lajos által összeállított, hat részből álló magyar társastánc, a Körtánc. Korunkban **Vásárhelyi László** nevéhez fűződik a régi magyar társastáncok felelevenítése az Esztergomi táncok című koreográfiában.

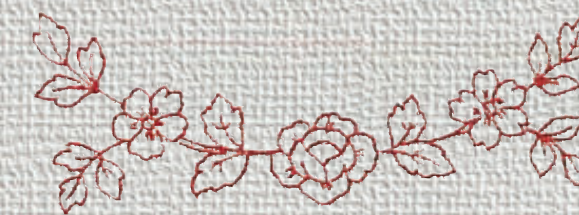
Csárdás. Nagyecsed (Győjtötte: Pesovár Ernő, 1974)

A szabálytalan magyar páros táncot csak később kezdték csárdásként emlegetni, ezzel igazolni akarván azt, hogy ez a tánc azonos azzal a táncsal, amelyet a falusi csárdákban vasárnaponként táncolnak a parasztleányok és parasztleányok, azonos a legtermészetesebben járt néptáncsal. A csárdást nagy örömmel fogadták az egész országban. Örömmel fogadta az úri társaság, mert maga is érezte, hogy a magyarságnak tartozik azzal, hogy nemzeti táncát szeresse, ápolja és gyakorolja. Örömmel fogadta az egyszerű parasztnép is, mert látta, hogy ez a tánc az ő táncából született, és büszke volt rá, hogy az úri körök befogadják és megbecsülik a nép táncát. A magyar hölgyek magyar ruhában, gyöngyös pártában jelennek meg a táncmulatságokon, a férfiak is magyar ruhát öltenek és sarkantyús csizmában járnak el a csárdást. A magyar csárdás az 1840-es években elterjedt az egész országban.

„A magyar tánc teljesen olyan embert jellemez, ki magát szabadnak és korlátatlannak érzi, mivelhogy a táncos teste felső részét hanyagul mozgatva, a lábaival tetszés szerint fordulatokat tesz, addig táncol egymagában, ameddig akar, s akkor fogja meg a táncosnőjét, ha eszébe ötlük és őt egész mesterkéletlenül jobbról-balra körülforgatja.

A magyar tánc egyszersmind komoly nemzet jellemzője. Ugyanis lehető kevés hajlongással kapcsolódik, a táncos kézen fogja táncosnőjét, lábainak és sarkantyúinak lassú mozgásával kezd bele, elhagyja a táncosnőt, addig táncol magában, ameddig akar, mialatt a táncosnőnek is egyedül kell táncolnia, míg nem végül őt párszor megforgatja, s aztán kiki magában külön táncol.”

(Historisch-politisches Journal 1792 Bécs)

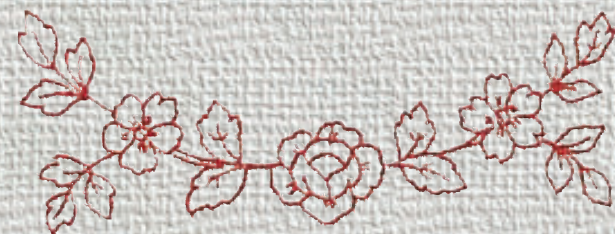
A magyar verbunk, lassú és friss csárdás, mint magyar nemzeti tánc vált ismertté. A nemzeti karaktert megtestesítő táncstílusként örökítette meg ezt a párost ez a korabeli újságcikk.

*„Azért is e táncot frissre fordítottam,
Húzd rá magyarosan Putyu! Kiáltottam,
Ezzel mindnyájukat úgy megindítottam,
Hogy házam letörök, már attúl tartottam.*

*Leányok magokat, mint a pitle, rázták,
A táncot hol elől, hol pedig viszálták,
A dercét a lisztből úgy ki nem szitálták,
Ők soha, Amint most farokat rázták.*

*A legények: üssed, üssed! Kiáltották,
A sarkantyujukat összecattogtatták,
Magokat a táncba keményen ingatták,
Mint szél a vitorlát, lányokat forgatták.”*

Gvadányi: Unalmas órákban való időtöltés című művében szemléletesen írja le a mulatozást, a tánc frissre váltását.

A férfitánchoz kapcsolódó kétrészes tánc: a **lassú és friss csárdás**.

Fontos jellemzője a vidék csárdásainak, hogy a zene hangsúlyos részeire a mozdulatok felfelé irányulnak, azaz erőteljes térdnyújtás jellemzi, amit (ütemelőzőben) megelőz egy erőteljes térdhajlítás. A fönt-lent, nyújtás-hajlítás zenéhez való illeszkedése szerint a szatmári-nyírségi csárdásokra a **fent hangsúlyos** táncolási mód a jellemző.

A lassú csárdás jellegzetes motívuma maga a csárdás lépés és ennek variációi, valamint verbunk-motívumok, amelyet főleg zártan, összekapaszkodva járnak. A figurázás inkább a friss csárdásra jellemző. A friss csárdás motívumkincse jórészt megegyezik a bevezető verbunkkal.

Írjátok ide azokat a kifejezéseket, amelyek a friss csárdás hangulatát jelenítik meg!

Fordítsátok le a korabeli szöveget, írjátok le röviden, hogyan értelmezték a tánc leírását!

Csárdás. Tyukod
(Gyűjtötte: Pesovár Ferenc, 1955)

Csárdás. Tyukod (Gyűjtötte:
Andrásfalvy Bertalan, 1955)

Csárdás. Tyukod
(Gyűjtötte: Pesovár Ferenc, 1955)

Figyeljétek meg az eredeti táncos felvételen a hagyományőrök táncát!
Hogyan építkezik a tánc, milyen részek követik egymást?
Tegyétek a megfigyeltek alapján sorrendbe a következő táncrészeket!

csárdás, kicsapás, félforduló, figurázás, páros forgás, figurázás zártan, kiforgatás

A párok összekapaszkodása különböző módon történhet.

A következő táncos fotókon figyeljétek meg, hogyan kapaszkodnak össze a párok!

Próbáljátok ki ti is ezeket!

A friss csárdás elemei: páros forgás, átvetős, figurázás: cifra, bokázó, hegyező, kisharang, fonó, hátravágó, csapások. A tánc közbeni elengedés, a külön táncolás a páros tánc fontos alkotórésze.

Tyukod
(Gyűjtötte: Andrásfalvy Bertalan, 1955)

Talán a legkülönlegesebb összekapaszkodási módot figyelhetjük meg a következő képen. Próbáljátok ki ti is! Ezzel az összekapaszkodással táncoljatok olyan motívumokat, amelyek szerintetek kényelmesen eltáncolhatók!

Jellegzetes, speciális csárdásforma a **körcsárdás**, amely forgásból és figurázásból állt.

A kört leggyakrabban négy fő alkotta.

Körcsárdás
(Gyűjtötte: Andrásfalvy Bertalan, 1955)

Hogyan befolyásolja a táncot az összekapaszkodás?

A csárdást főként új stílusú népdalokra, valamint a verbunkhoz hasonlóan műzenei dallamokra járták, azonban régi stílusú dallamokat is találunk a kísérődallamok között. A lassú csárdás kíséretritmusa azonos a verbunkkal: dúvő. A frissre váltáskor megváltozik a kíséret, a kísérő hangszerek a negyedes lüktetést nyolcadokra bontják, így felelgetnek egymásnak. A kíséretritmus felaprózódik, a gyors tempóban szinte pattognak a nyolcadok.

Szikes Zenekar

Játsszátok el a zenekar szerepét!

Először a verbunk és a lassú csárdás kíséretét gyakoroljátok ! A dűvő kíséretet a következőmódon valósítjátok meg:

A bőgősök feladata:

dobbantás és lábcusszantás

A brácsások feladata:

taps és kézcsusszantás

Énekeljétek hozzá egy tyukodi dallamot, például: Én voltam az apámnak...

Egy versszak után a kíséret váltson frissre, azaz esztámra! Próbáljátok ki úgy, hogy a tempó nem nő, csak a kíséret változik! Találjátok ki a kíséret szinkronját! Milyen változást érzékeltek? Milyen következtetésre jutottatok? Jegyezzétek le!

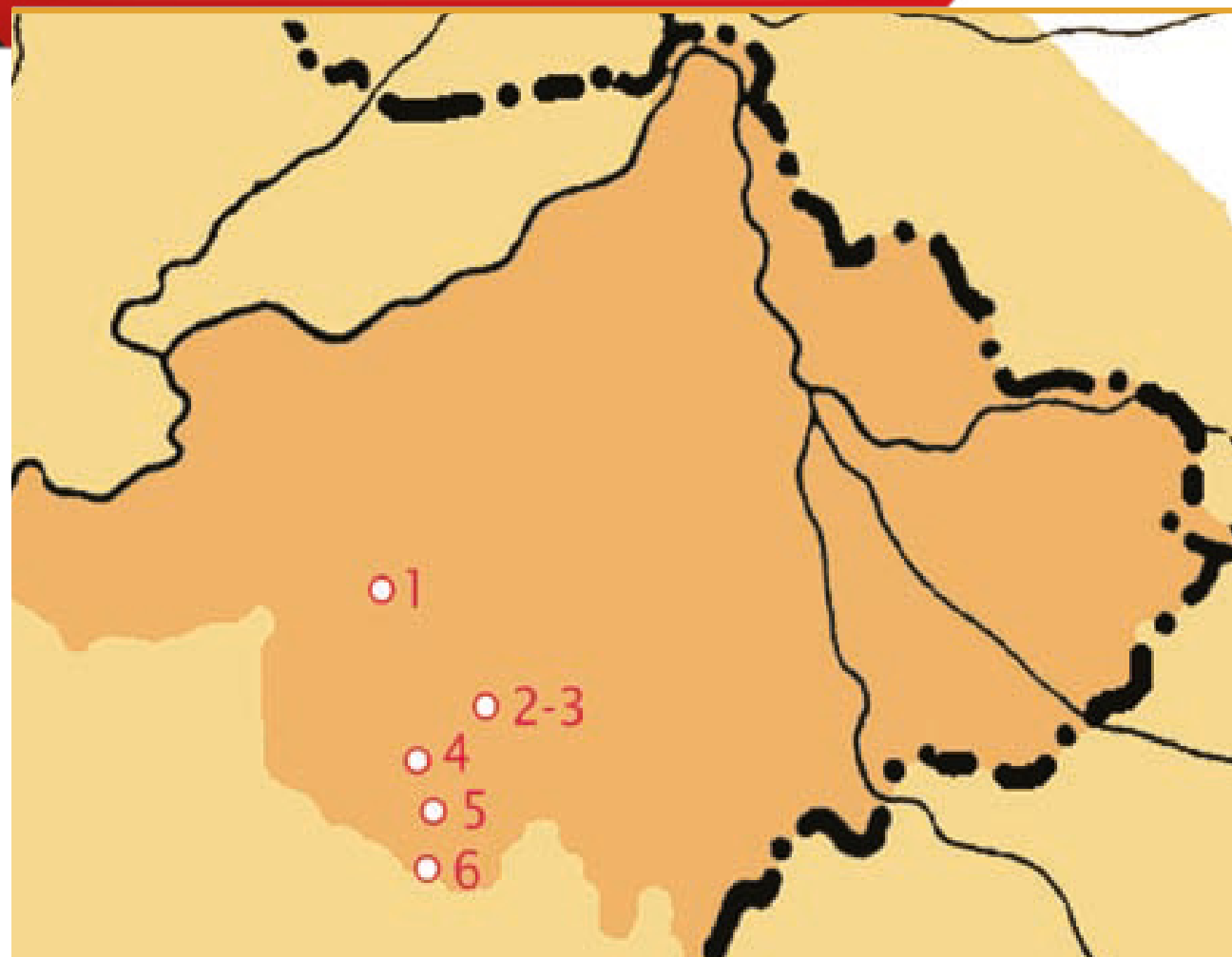

**Figyeljétek meg a fenti képet:
Milyen hangszerek egészítik ki a zenekart?**

Nézzetek utána melyik tájegység jellegzetessége ez a felállítás?

Gyors esztámnak nevezzük azt a kíséretmódot, amikor a kísérőhangszerek gyors tempóban nyolcadokkal felelgetnek egymásnak.

A vidék jellegzetes régi stílusú férfitánca az **oláhos**. Ez a tánc az ugrós család tagja, kanásztánc zenére járt férfitánc. Tánccelmei hasonlóak a már ismert dél-dunántúli ugróséhoz, de attól fejlettebb, összetettebb, mivel a tánc során önálló szerepet kap a csapásolás. A táncban a figurázó és a csapásoló részek változtatják egymást.

A kötetlen csárdás ezen a vidéken régiesebb formában három önálló részre tagolódik: **csendes, csárdás, ugrós**. Tempójuk szerint lassú, közepes és gyors.

NYÍRSÉG

A Nyírség homokos területe nagyobb kiterjedésű:

Központja:

1. Nyíregyháza
- legnevezetesebb falvai pl.: 2. Kiskálló,
3. Nagykálló, 4. Bököny, 5. Geszteréd,
6. Érpatak

Figyeljétek meg a falvak elhelyezkedését a térképen. A sorszámok mellé írjátok a települések nevét!

Egészítsétek ki a mondatot!

Régi stílusú az a tánc, amelynek kialakulása a _____ tehető!

Oláhos. Tiszabercel, Ribár János
(Gyűjtötte: Maácz László, 1956)

Lassú csárdás, Kiskálló
(Gyűjtötte: Martin György, 1955)

Csárdás, Kiskálló
(Gyűjtötte: Martin György, 1955)

Friss csárdás, Kiskálló
(Gyűjtötte: Martin György, 1955)

Válasszátok ki az összetartozókat!

csendes

ugrós

csárdás

Ilyen felépítés található a híres „kállai kettős”-ben. A kállai kettős kialakulásáról szájhagyomány útján terjedő legendák mesélnek, s persze minden mesélő saját történetét tartja igaznak. Nagykálló volt Szabolcs vármegye hajdani központja. Az egykori megyeháza, a mai kórház épületében volt a börtön.

Az egyik legenda szerint igen különleges volt ez a börtön, az alja tüskés fagerendákból volt kirakva. Nagyon fájdalmas lehetett a tüskéken állni, ezért a szerencsétlenül járt rab arra kényszerült, hogy a lábait váltogassa. Hát innen származnak a kállai kettősben szereplő válogatott lépések. A másik legenda a nagykállói várhoz kötődik, amelyről 1674-től már léteztek adatok. A várvédő katonák, ha elfogtak néhány foglyot, úgy mókáztak, hogy összekötötték őket egymásnak háttal, s aztán elkezdtek muzsikálni. A foglyoknak táncolniuk kellett, miközben a katonák korbáccsal is „segítették” a táncolást. Persze a rabok igyekeztek kitérni a korbács elől. Ezt az „ugrabugrálást” nevezték a legenda szerint kállai kettősnek. Akkoriban így ijesztgették a gyerekeket: Vigyázz, mert még eljáród a kállai kettőst! A legenda tovább élt a szokásokban, a farsangi maskarások összekötöttek két embert és eljátszották velük a kállai kettőst. Hogy hogyan lett a legendákból tánc, nem tudhatjuk. A lényeg, hogy immár 300 éve tart az a hagyomány, hogy Nagykállóban eljárják egy szerelmi élcélődésről szóló tánc történetét. A mese szerint a szerelmesek arról civakodnak, hogy miért nem ment el a legény a leányhoz már két este. A hosszú civakodás után persze kibékülnek és beteljesül a szerelmük. A következő dalokban már a mulatozásé a főszerep.

A nagykállói református parókia udvarán:
Kodály Zoltán, táncosok és a hivatalos urak
(Gyűjtötte: Klániczáné Erdőhegyi Karolina, 1926)

A Kállai Kettős Táncgyűttes
(Gyűjtötte: Klániczáné Erdőhegyi Karolina, 1924)

A tánc és a dal elválaszthatatlan egységben él tovább a helyi hagyományörzők és táncosok, valamint a hivatásos együttesek lábán is.

A kállai kettős neves zeneszerzőnk és népzenekutatónk, **Kodály Zoltán** által vált világhírűvé.

Eltáncolták Kodály Zoltánnak a Kállai kettőst
(Gyűjtötte: Klániczáné Erdőhegyi Karolina,
1926)

Állami Népi Együttes
Kodály Zoltán – Rábai Miklós: Kállai kettős

1921-ben a vegyes kari és népi zenekar muzsikájára **Rábai Miklós** készített koreográfiát az **Állami Népi Együttes** számára.

Kállai Kettős Táncegyüttes
dr. Ratkó Lujza: Kállai kettős és ugrós

Kállai Kettős Hagyományörző Táncegyüttes
Hargitai Zsuzsa – Molnár Lajos: Kállai kettős

A kállai kettős a csalogató csárdás egyik legszebb példája, amikor a pár a külön táncolás közben egymással évődik, incselkedik. Miben nyilvánul meg ez az incselkedés? Figyeljétek meg a rajzokon!

Végezzetek gyűjtőmunkát! Milyen táncalkalmak léteztek a nyírségi falvakban?

*Hajlikázó
(Gyűjtötte: Maácz László, 1956)*

*Hármas csárdás
(Gyűjtötte: Maácz László, 1956)*

A Nyírségben a férfiak csárdásra járt virtuóz, főként csapásolásból álló mutatványos táncának elnevezése: **csárdás egyedül**.

A vidék egyik falvának, Érpataknak a jellegzetes táncos hagyománya a felnőtt fiatalok, lányok és fiúk közös párvasztó játéka, a **hajlikázó**. A játékot énekszóra játszották, és táncolták a szabadban bőjtidőben, de a lakodalmakon, táncmulatságok szüneteiben is előfordulhatott. A bandázások alkalmával elég volt, ha hárman összegyűltek, már el is kezdték a hajlikát. Nem kellett sok idő, hogy a többiek is csatlakozzanak a bandázó fiatalokhoz. Jellegzetes forma a **hármas csárdás**, amelynek szép példáit ismerjük a Nyírségből. A tánc mutatványos jellegű, a férfi két nőt táncoltat egyszerre. Az egyik ilyen mulatozási lehetőség volt a citerabál. Ilyenkor a muzsikát egyetlen hangszer, a citera szolgáltatta.

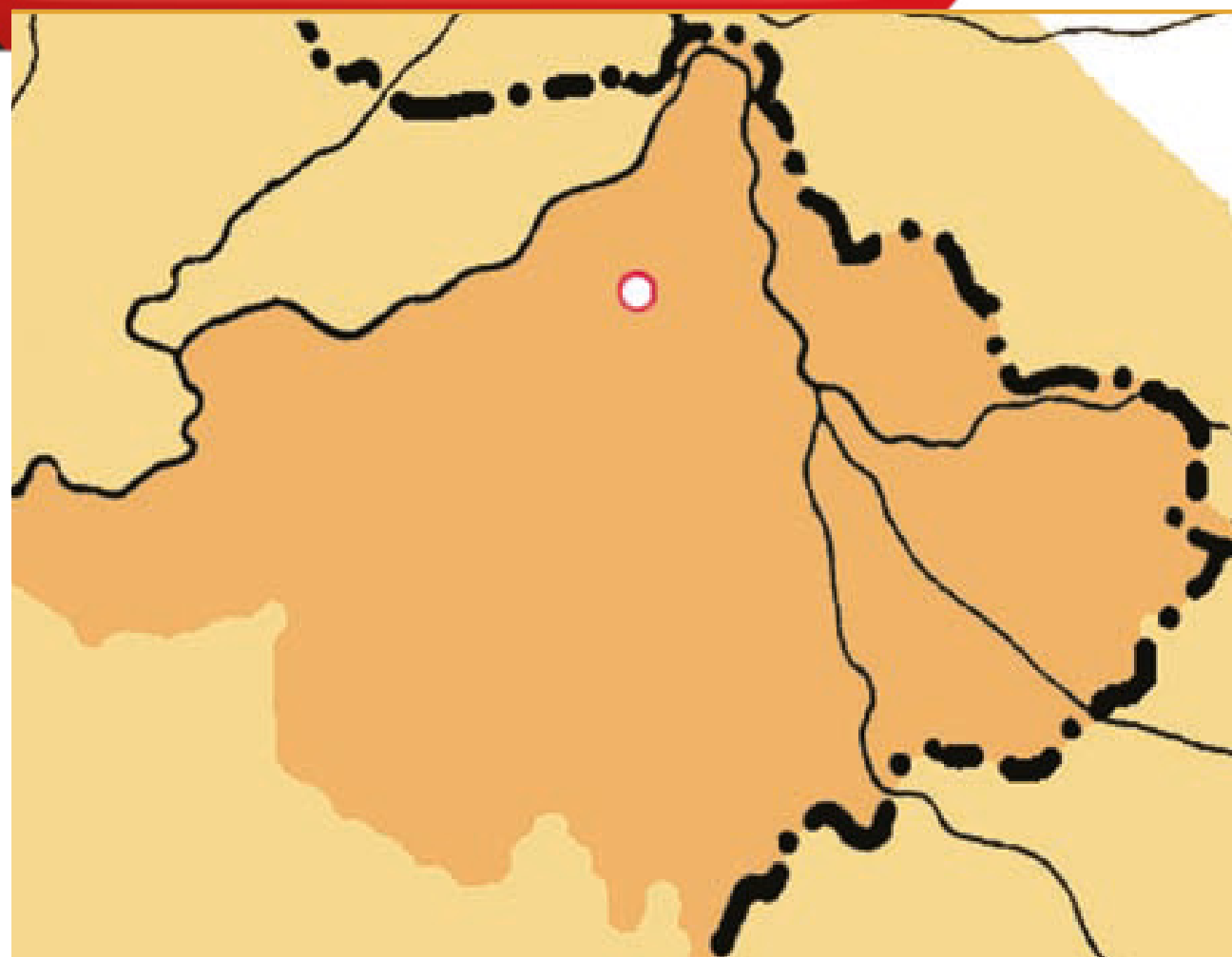
A citera húros, pengetős hangszer. A húrokat a zenész egy rövidebb lúdtollal, bal kézzel nyomja le, egy hegyes, hosszabb lúdtollal pedig jobb kézzel pengeti. A kísérő húrok megszólaltatása, a pengetések változatos alkalmazása (ütés, pergetés) akár virtuóz játékot is lehetővé tehet. Egy jó citerás a muzsikájával betölti az egész tánctermet. A hangszernek nagyjából 5 dallamhúrja van, a többi 15-20 húr zengőhúr, amely az alaphangot és a ritmust adja.

*Csárdás egyedül. Tizsakanyár, B. Lakatos István
(Gyűjtötte: Kápolnai Imre, 1956)*

*Citera
(Gyűjtötte: Pesovár Ferenc, 1955)*

RÉTKÖZ

Legjellegzetesebb falu erről a vidékről:
AJAK
Jelöljétek be a térképen!

A csárdáson kívül jellegzetes női tánc a karikázó. A megyében máshol nem táncolták a karikázót. Ebben az esetben is az idegen népek betelepédése (rutének) és kultúrájuk beépülése eredményezte a tánc-kincs sokszínűségét, gazdagodását.

Ismételjük át a karikázóról tanultakat!

Alkossatok mondatokat a karikázóról! Használjatok néhányat a következő kifejezések közül is:

- böjt, karikatánc, kocsikala, rida, templomtér, iskolaudvar, domboldal
- kézfogás, karfűzés, vállfogás, derékfogás, ének

A fonóban
(Fotó: Virga Attiláné, 1950)

Női körtánc
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1973)

Körcsárdás
(Fotó: Brencsák Miklósné, 2002)

Csárdás
(Fotó: Brencsák Miklós, 2002)

A körtánc az ősmagyar táncok egyik legrégebbi alakja. Minden népnél először a körtáncok alakultak ki, mert a körformálás volt a csoportképzésnek a legegyszerűbb és legkönnyebb formája.

Az **ajaki karikázó** néven ismert körtánc többféle funkcióval is bírt. A csárdás dallamra járt karikázó lassú és gyors részből állt, amit böjtidőben, de azon túl bandázáskor is táncoltak. Másik funkciója a páros táncot megelőző előtáncolás, amire inkább a körcsárdás kifejezés illik, hiszen rövid karikázó után a körcsárdásba a férfiak is bekapcsolódtak, majd a körből kiszakították párjaikat, akikkel aztán elkezdték a páros táncot.

A kör felbomlásakor maguk a nők is megszakíthatták a kört és párosan járták a csárdást. Ilyenkor az egyik lányé a vezető szerep. Lassú és gyorsabb részből áll a táncuk, aszerint, hogy a nótakezdő egyszer csak „kapkodósabb” dallamot kezd el énekelni.

A Felső-Tisza-vidéken a legteljesebb formában Ajakon maradt fenn a népviselet. Az ajaki lányok-asszonyok a hónap négy vasárnapján egyöntetűen ugyanabba a színbe öltöztek: fehér, piros virágos fehér, piros virágú zöld, majd a vörös következett.

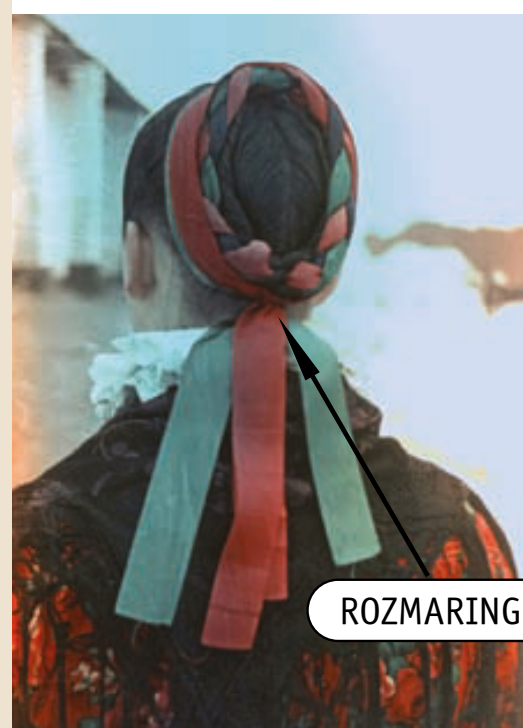
Csárdás. Ajak
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1973)

Tánckezdés
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1973)

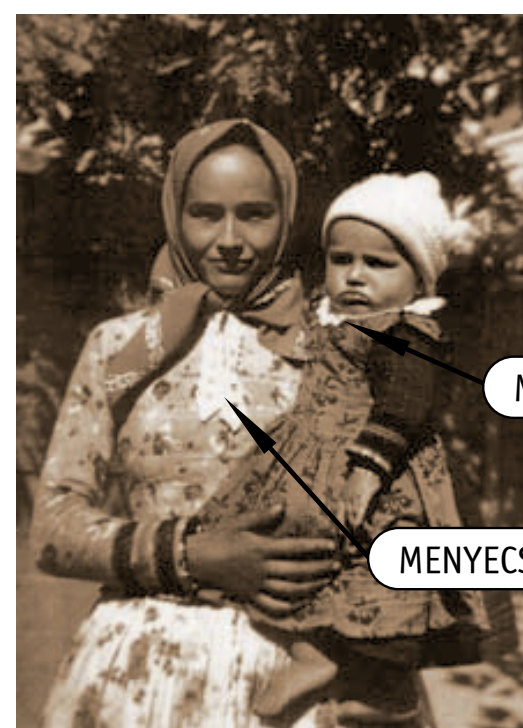
Csárdás
(Gyűjtötte: Pesovár Ernő, 1973)

ROZMARING

PACSIRTA

MENYECSEKSÜNGŐ

FŐKÖTŐ

MIZLI

Írjátok a képek
alatt található
elnevezések-
hez, milyen
korosztály vi-
selhette
azokat!

Figyelmesen nézzétek meg a
fenti fotókat!

Mi „olvasható” le a fotókról?

A képek alapján ismertessétek
az ajaki csárdás jellemzőit!

Írjátok a kép mellé a viseletdarabok elnevezését: integetős kendő, keszkenő, rancos ujjas, szoknya, szörkötő.

Az elmúlt években sok táncal ismerkedhettek meg a táncórákon, illetve sok tánc jellegzetességeiről, érdekességeiről olvashattatok a Néptáncoskolában. Tudásotokat foglaljátok össze a következő feladat megoldásával! Csoportosítsátok a táncokat aszerint, hogy melyik régi és melyik új stílusú! Írjátok a számokat a megfelelő helyre!

1. körcsárdás

2. oláhos

3. cigánytánc

4. zsidóhatsz

5. csendes csárdás

6. friss csárdás

7. karikázó

8. pásztortánc

9. botoló

10. hármassárdás

11. cigánycsárdás

12. ugrós

13. verbunk

14. kanásztánc

15. dus

16. csalogatóssárdás

17. körverbunk

18. mars

19. pajtástánc

Régi stílusú táncok:

Új stílusú táncok:

Szatmári dalok

Szól a figemadár...

1. Szól a fi - ge - ma - dár
Mind - járt meg - vir - rad már
Gye - re kis - an - gya - lom
Csó - kold meg az or - cám

2. Csókold meg az orcám
Százszor egymás után
Én is megcsókolom
Vasárnap délután

3. Hajnalljon, hajnalljon
Csak meg ne virradjon
Hogy az én galambom
Jó utat haladjon

Fekete gyűrűfa sátor...

1. Fe - ke - te gyű - rű - fa sá - tor
Csi - kós, gu - lyás ben - ne tán - col
Ben - ne tán - col két ka - to - na
Szé - pen szól a sar - kan - tyú - ja

2. Úgy hívják a libát, ékes
Csaplárosné lánya kényes
Édes annak zúza, mája
Piros mind a két orcája

Rózsa Sándor szereti a táncot...

1. Ró - zsa Sán - dor sze - re - ti a tán - cot
Nagy - vá - ra - don csőr - ge - ti a lán - cot
Csőr - ge - ti a sza - ti bí - ró lán - cát
A vár - me - gye hat - fon - tos la - kat - ját

2. Nem iszom bort, fogadásom tartja
Vizet iszom, ha a babám adja
Azt is csak úgy, ha szájából adja
Mint a galamb párját hogy itatja

Fekete tyúk szedegeti a meggyet...

1. Fe - ke - te tyúk sze - de - ge - ti a meg - gyet
De sem - mi - re - va - ló le - gényt sze - re - tek
Mit bá - nom én, ha sem - mi - re - va - ló is
Sem - mi - re - va - ló va - gyok én ma - gam is

2. Komámasszony eresszen fel az ágyra
Hadd tegyem a jobb kezem a farára
Nem csinállok semmi gorombaságot
Éjfél után megoldom a gatyámot

Lóra csikós, lóra, elszaladt a ménes...

1. Ló - ra csi - kós, ló - ra, el - sza - ladt a mé - nes
Csak e - gye - dül ma - radt a pány - ván a nyer - ges
Kap - ja csi - kós, kap - ja, kap - ja kan - tár - szá - rát
Csak - ha - mar bé - fut - ja hét fa - lu ha - tá - rát

2. Lóra csikós, lóra, elszaladt a ménes
Csak egyedül maradt a pányván a nyerges
Elejbe, elejbe, a csikós elejbe
Mert be talál szökni a babám kertjébe

3. Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz
A szegény barom is csak a pásztorral él
Én Istenem, Uram, adjál egy csepp esőt
A szegény baromnak jó legelő mezőt

Zöld erdőben de magos...

1. Zöld er - dő - ben de ma - gos, zöld er - dő - ben de ma - gos a ju - har - fa
Ki - csi ma - dár, se - je - haj, ki - csi ma - dár a fész - két o - da rak - ta
Zöld er - dő - ben a da - los ma - dár - nak is van pár - ja
Csak én ma - gam e - gye - dül, csak én ma - gam e - gye - dül va - gyok ár - va

2. Este kezdtem, sejhaj, este kezdtem a lovamat nyergelni
Reggelig tart, sejhaj, reggelig tart a szerszámot rárakni
Csillag ragyog a kispéj lovam fején, nem kantár
Egy sem legény, sejhaj, egy sem legény, ki a lányokhoz nem jár

Esik az eső nincsen sár...

1. E - sik az e - ső nin - csen sár
Csak a ba - bám ud - va - rán
El - hor - da - nám, de nincs any - nyi e - rőm
Más kis - lányt csa - lo - gat a sze - re - tőm

The musical score is written on four staves in G minor (one flat). The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The second staff begins with a '3' above the staff, indicating a triplet. The third staff begins with a '5' above the staff, indicating a fifth note. The fourth staff begins with a '7' above the staff, indicating a seventh note. The piece ends with a double bar line.

2. Fel van a lovam nyergelve
Én ülök a nyeregbe
Én ülök a szeretőm ölébe
Te meg babám elmehetsz a fenébe

Ez a falu, ez a falu egy nagy szomorúság...

1. Ez a fa - lu, ez a fa - lu egy nagy szo - mo - rú - ság
Mind ki - ment be - lő - le a sok szép fi - a - tal - ság
Majd, ha egy - szer én is, ha ki - me - gyek be - lő - le
O - da lesz a ka - to - na a lá - nyok sze - re - tő - je

The musical score is written on four staves in G minor (one flat). The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The second staff begins with a '4' above the staff, indicating a fourth note. The third staff begins with a '7' above the staff, indicating a seventh note. The fourth staff begins with a '10' above the staff, indicating a tenth note. The piece ends with a double bar line.

2. Aratják a, aratják a gabonát lefelé
Sorozzák a sejhaj a fiúkat befelé
Nem bánom én, sejhaja, ha besorozzák is
Katona az én szeretőm, legyen a másé is

Akkor szép az erdő, mikor zöld...

1. Ak - kor szép az er - dő, mi - kor zöld
Mi - kor a vad - ga - lamb ben - ne költ
O - lyan a vad - ga - lamb, mint a büsz - ke lány
Sír - va jár a le - gé - nyek u - tán

2. Elvágta az ujjam, jaj, de fáj
Fügefalevelet tettem rá
Fügefalevele éjjel harmatos
Kicsi a szeretőm, de csinos

Ez az utca jaj, de sáros, göringyes...

1. Ez az ut - ca, jaj, de sá - ros, gö - rin - gyes
Jaj, de so - kat meg - pi - ron - ga - tott, é - des
Mit bá - nom én, csak hadd pi - ron - gas - sa - nak
Mer' én té - ged, kis - an - gya - lom el - hagy - lak

2. Kapcabetyár, ha erre jársz, kikerülj
Házunk előtt van egy lóca, rá ne ülj
Ha ráülsz is, jól vigyázz, hogy le ne ess
Mert már nékem kisangyalom nem kellesz

Rétközi dalok

Temető kapuja...

1. Te - me - tő ka - pu - - - ja
Sar - kig ki van nyit - - - va
Ar - ra jár - nak a szép a - ja - ki lá - nyok
Ró - lam sze - dik a vi - rá - - got

2. Szedjétek, szedjétek

Rólam a virágot

Csak azt az egy fehér liliumot

Lányok, le ne szakítsátok

3. Ha leszakítjátok

El ne hervasszátok

Ültessétek a sírom közepébe

Mélyen a fekete földbe

Hacacaré, hacacaré, hacaca...

1. Ha - ca - cá - ré, ha - ca - cá - ré, ha - ca - ca
Nem va - gyok én a lá - nyok - nak az al - ja
Sem e - le - je, sem az al - ja nem va - gyok
Mer' én - gem egy bar - na le - gény el - ha - gyott

2. Delén kendőt kötöttem a fejemre
Irigyemet hadd egye meg a fene
Irigyemet akkor egye a fene
Mikor engem másnak gyaláz lefele

3. Tűzről pattant kis menyecske vagyok én
Kinek csók kell, jöjjön ide, adok én
Adok is én százat is egy legénynek
Csak engemet vállaljon szeretőnek

Falukerülés

Nem megyünk mi messzire...

1. Nem me - gyünk mi mesz - szi - re
Csak a fa - lu vé - gé - re
Ott sem le - szünk so - ká - ig
Csak hu - szon - négy ó - rá - ig

The musical notation for 'Falukerülés' consists of four staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllable placement. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The second staff has a '3' above the first measure, indicating a triplet. The third staff has a '5' above the first measure, indicating a fifth note. The fourth staff has a '7' above the first measure, indicating a seventh note. The piece ends with a double bar line.

2. Hej, tulipán, tulipán
Teljes szegfű szarkaláb
Tele kertem zsályával
Szerelemnek lángjával

Hajlika

Hopp, Sárinka, Sárilinka...

1. Hopp Sá - rin - ka, Sá - ri - lin - ka
Sej, gye - re vé - lem egy pár tánc - ra

The musical notation for 'Hajlika' consists of two staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllable placement. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The second staff has a '5' above the first measure, indicating a fifth note. The piece ends with a double bar line.

2. Így kell járni, úgy kell járni
Sári, Kati tudja hogy kell járni